

Кіссе Антон Іванович – доктор політичних наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського.

ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ ЕТНІЧНОГО КОНФЛІКТУ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

На сьогодні превентивна дипломатія є одним із найбільш популярних і ефективних інструментів попередження етнічних конфліктів. У.Зартман виділяє три основних елементи превентивної дипломатії – співробітництво, розрахунки та переформулювання позицій. Іноді обговорення проблемного питання на цьому й закінчується, якщо сторонами рухає перспектива майбутнього примирення, а не взаємна конфронтація.

В основі того, що превентивна дипломатія краща за конфронтацію чи байдужість, лежать цілком об'єктивні критерії ефективності й результативності. Оскільки вибір стратегії поведінки у будь-якому конфлікті робиться конкретними людьми, тут мають місце суб'єктивні оцінки в категоріях можливих вигод і втрат. Це, в свою чергу, створює шість структурних умов переговорів.

Найголовніша вимога – це наявність проблеми, яку треба вирішити. Превентивна дипломатія є спробою вирішення проблеми, коли втрати від хаосу,

неефективності й непевності перешкоджають досягненню цілей, заради яких і укладаються угоди. Превентивні зусилля починають виправдовувати себе лише як відповідь на питання: «У чому проблема?». Навислі небезпеки – це колективне соціальне зло, що зачіпає деякі аспекти безпеки взаємодіючих сторін. Але сторони повинні бути переконані в тому, що небезпека є реальною і загрожує їх добробуту. Іншими словами, слід уникати феномена стороннього спостерігача, вважаючи, що загроза не є твоєю власною проблемою і розв'яжеться сама по собі. Проблема полягає в неврегульованості відносин, що дорого обходиться сторонам, незалежно від того, чи є вона результатом невизначеного статусу, що викликає прикордонні або територіальні суперечки, нестабільність, або наслідком розколу через зростаюче суперництво в торгівлі або інших відносинах.

Друга вимога – це те, чому потрібно запобігти, тобто уникнути погіршення ситуації, яке потягне за собою ще більші витрати. Необхідно, щоб проблема розглядалася як така, чому можна запобігти, а не як завдання без відповіді. І якщо проблема буде розумітися як потенційна можливість, елемент превентивності повинен з'явитися як безсумнівний факт. Чим очевидніше погіршення ситуації, тим закономірнішою виглядає робота по запобіганню негативним наслідкам. Але досить часто ситуація кризи не є настільки очевидною, що і є однією із найбільших перепон на шляху превентивної дипломатії. Розуміння загрози часто приходить тоді, коли змінити хід розвитку подій практично неможливо. Зокрема, у деяких країнах прикордонні конфлікти були попереджені демаркацією, у той час як бездіяльність інших призводила до війни. В інших країнах етнічні розбіжності вдалося залагодити до того, як вони стали незворотними. Досвід третіх показав, що ці розбіжності можна усунути тільки тоді, коли за їхнє

залагоджування беруться самі незадоволені сторони. А коли насильство загрожує зірвати переговори, спрямовані на те, щоб покласти кінець етнічним безпорядкам, вирішальним фактором у продовженні переговорів була настанова на те, щоб уникнути найгіршого результату. Розділена Німеччина змогла уникнути загрози війни шляхом примусу й наступного об'єднання, на противагу досвіду Ємену, де при початковому поділі й наступному об'єднанні країни не вдалося уникнути війни.

Третьою умовою є можливість розподілу витрат. Якщо сторони змушені вживати заходи щодо запобігання можливим катаклізмам, то їм треба бути впевненими в тому, що інші теж візьмуть на себе частину цих зусиль. Превентивна дипломатія завжди передбачає участь кількох сторін: безпосередньо залучених у конфлікт та зовнішніх, що беруться за посередництво. Превентивна дипломатія завжди призводить до витрат, спрямованих на запобігання найгіршим варіантам розвитку подій. І саме витрати від вжитих дій, а не від катастрофи, якої вдалося уникнути, в першу чергу приймаються до уваги дипломатами при їхніх підрахунках. Тому конфліктуючі сторони повинні усвідомити необхідність розподілу поточних витрат для того, щоб знизити їх для кожної сторони, а також уникнути майбутніх витрат для всіх.

Так, політика демаркації й автономізації накладає обмеження на учасників конфлікту по обидві сторони кордону. Спроби об'єднання держав, що розділилися, є при цьому не поступками, а прийняттям на себе зобов'язань: як політичних, так і економічних. У нормальних відносинах співробітництва конфліктам можна запобігти за умови, що витрати розподіляються рівномірно.

Можливість отримання нових переваг є четвертою структурною умовою превентивної діяльності. В багатьох випадках перспективи уникнення значних витрат

недостатньо для початку переговорів. Сторонам слід запропонувати альтернативні можливості, породжені превентивною політикою. Тобто переконати в тому, що превентивна дипломатія може привести до процвітання, а не просто допомогти уникнути витрат.

Зміна ставок (розстановки сил) підштовхує до превентивних дій, коли сторони бачать зручну нагоду для плідного співробітництва замість конфлікту, що призводить до нульового результату. Розділені держави об'єдналися, коли діючі лідери, як, наприклад, у Ємені, або альтернативні, як у Німеччині, побачили в об'єднанні можливість кращого майбутнього. Затяжні конфлікти розв'язуються не тоді, коли вибухонебезпечність ситуації стає очевидною для сторін, а коли відкриваються нові можливості – такі, як, наприклад, нові родовища або просто розвиток регіону, й коли виявляється, що їхня експлуатація неможлива, поки над сторонами нависає нерозв'язаний конфлікт.

П'ятою необхідною умовою є наявність внутрішнього тиску. Тобто до процесу превентивної дипломатії повинна підключитися громадськість, що може навіть передувати офіційному визнанню проблеми. Якщо громадськість не впевнена у небезпечності проблеми, вона не буде докладати зусиль для її запобігання. Суспільство повинно бути переконане в тому, що в самій небезпеці закладена і передумова до її усунення й що причина та наслідок цієї загрози – не чиясь взагалі, а їхня власна проблема.

Як правило, внутрішня реакція виходить не від громадськості в широкому сенсі слова, а від досить «різнобарвної» публіки, що складається з різних груп, які послуговуються або ідеологічними, або раціональними (отримання прибутку) мотивами. При цьому останні особливо чутливі до можливості отримання вигоди із

превентивного рішення проблеми. Потреба в громадській підтримці впливає на склад керівної групи. У проведених дослідженнях підкреслюється (при будь-якому виді врегулювання конфліктів) необхідність наявності «центристських помірних коаліцій», які опираються на різні зацікавлені групи, відкриті для різних точок зору й підрахунків, що мають місце при превентивних діях, і переконані у необхідності стримування жорстких політиків, які могли б використовувати конфронтацію з метою зміцнення своїх позицій. При багатьох типах загроз додатковим мотивом до превентивних дій є не дати змоги екстремістам використати ситуацію у власних інтересах. Слід зазначити, що поляризовані екстремістські групи починають війну і можуть встановлювати мир, але вони рідко здійснюють у політиці далекоглядні кроки.

На лідерів, що намагаються досягти довгострокового перемир'я у своїх суперечках з територіальних питань і питань суверенітету, а також представників третьої сторони, які намагаються втрутитися в суперечки про суверенітет, часто накладалися обмеження, коли вони заходили занадто далеко в порівнянні з уявленнями суспільства про допустимі компроміси. Існування помірної центристської коаліції виявилось істотним позитивним чинником у спірних ситуаціях з питань суверенітету, етнічних або територіальних конфліктів.

Останньою умовою є подія-катализатор, позитивна чи негативна. Вона привертає увагу до проблеми і змушує шукати шляхів її розв'язання до того, як вона набула катастрофічних масштабів. В такій ролі можуть виступати поодинокі випадки насильства, природні катастрофи, попереджувальні декларації однієї із сторін тощо.

При врахуванні цих шести структурних умов одна із сторін конфлікту або посередник можуть використати

наступні процеси-кроки, які сприяють превентивним переговорам. Ці процеси покликані змінити як точки зору, так і розстановку сил для вироблення раннього усвідомлення необхідності запобігання загрозам і альтернативних можливостей, що впливають із ефективних превентивних заходів.

В умовах соціокультурної трансформації сучасного суспільства, коли фрустраційні процеси набирають все більших обертів, необхідність превентивної дипломатії, яка інколи допомагає зберегти життя людині, неймовірно зростає. Тому важливим є успіх превентивної дипломатії, який може досягатися при поєднанні наступних ключових чинників: ступеня політичної підтримки з боку зацікавлених осіб; ретельного відбору прийнятних політичних і дипломатичних інструментів; наявності балансу між публічною й конфіденційною дипломатією; довгострокового підходу; співробітництва з міжнародними організаціями [614, р.13].

Соціокультурні трансформаційні процеси надали можливість аналізувати превентивну дипломатію як універсальний інструмент розв'язання будь-яких конфліктів та еволюційний спосіб розвитку суспільства.

Список використаної літератури

1. Картунов О. Етнополітологія як наука і навчальна дисципліна / О.Картунов, О. Маруховська // Політологічні читання. – 1994. – №3. – С. 37-44.
2. Ugglas M. Challenges of Preventive Diplomacy / M. Ugglas. – CSCE, Stockholm, 1992. – 197 p